

P O S U D E K

Disertační práci Mgr. Kateřiny Čadkové, věnovanou roli italské mystičky Kateřiny Sienské /1347-1380/ v duchovních dějinách církve, jsem pročetl s velkým zájmem. Autorka si vytkla za cíl prozkoumat život světice, označit hlavní vzorce, které určily její hagiografický portrét, a nastínit proces, který vedl k jeho přijetí a upevnění. Je tedy od počátku zřejmé, jak k hagiografickým pramenům přistupovala a jakou roli jim přiřítá. Rekonstrukce Kateřininina životního příběhu, událostí a prostředí, je nutným předpokladem, ale svatost světice stvoří až hagiografové.

Téma práce se obrací k postavě ženy, která zasáhla do dějin církve a Itálie ve vrcholícím středověku. Škoda, že autorka své rozhodnutí nezdůvodnila; snad určitou roli sehrál obdiv k nezdělané panně-vizionářce, jejíž hlas zajímal papeže i hierarchii. Možnou roli hrál i zájem o osobnost, zajímající religionisty i příznivce gender-studies. Je však nepochybné, že tak velké téma vyžaduje široký rozhled a zvládnutí obsáhlé literatury.

Prvé části práce jsou věnovány Kateřinině osobnosti a jejím sociálním a církevním vazbám. Důležitou roli tu sehrály mendikantské řády, zpovědníci-františkáni a další představitelé duchovní a světské elity, kteří se semkli v neformální seskupení, nazývané brigata. Autorka prostudovala relevantní prameny a literaturu a na bezpečném základu osvětlila Kateřenin život, pověst i kult. Je pochopitelné, že tyto části práce shrnují doseavadní vý-

sledky bádání. Vlastní přínos práce proto vidím v osvětlení funkce hagiografických vzorců a jejich významu pro vytvoření akceptovatelného portrétu světce-světice.

Modely svatosti - jak si autorka všimla - působily v různých dobách různě. Módou 14. století byl posun funkčních vzorců k laické realitě, třebaže změny probíhaly zvolna. Staré monastické modely sice přežívaly, ale tlak diferencovanější "nové" společnosti vybíral nové vzory. Mezi kanonizovanými se např. otvíralo více prostoru ženám, zřejmě v souvislosti s laickou religiozitou nabízející nový životní styl, v němž se ženám dostalo většího duchovního uplatnění, ať již v různých polořeholních formách, třetích řádech nebo v různých laických společenstvích. V tomto kvasu se pohybovala i Kateřina Sienská, která se stala terciářkou dominikánského řádu, chráněnkyní jeho představitelů a hagiografů /Raimondo da Capua, Tommaso da Siena/, hlasatelkou jeho forem zbožnosti. Sama ve svých projevech tíhla ke krajnostem, ale její duchovní rádcové ji vedli k rovnováze mezi extrémní vita contemplativa a vita activa. Do repertoáru zbožných laických žen, hledajících soustředění a trestajících se askezí, patřilo i mystické vytržení, doprovázené viděními a stigmaty. Kateřina Sienská - podle hagiografických pramenů - měla i k těmto polohám blízko. Její rádcové - především dominikán Raimondo da Capua - autor její Vita maior - se snažil v hagiografickém obrazu extrémní otupovat. Autorka disertace je si různých příkras a úprav vědoma a ví, že Kateřinina Vita byla komponována tak, aby příběh nepřekračoval hranice ortodoxie a prospěl vážnosti dominikánského řádu.

Hlavní autorčin přínos tak vidím v analýze Kateřinina obrazu svatosti a vystopování těch vzorců-metefor, které skládají její svatou pověst. Na hlavní skladebné motivy /modely/ upozorníme.

Důležitým vzorcem je obraz panny /virgo/. Jde o představu bytosti, která tíhne k monastickému odmítání světa, ale v konkretizaci panny Kateřiny, žijící v prostředí laické Sieny, stačilo přijetí mezi sestry kajčnice a později terciářky dominikánského řádu. Autorka si všimla zajímavého paradoxu. Její věrohonost jako aktivistky v církevní politice ohrožovala její nepochybnitelná pověst odřikavé panenské čistoty. Bylo úkolem jejich rádců zaštitit /legitimovat/ její činnost.

Významnou roli sehrál i vzorec mateřské lásky /mater dulcis/, třebaže ji Kateřina ze Sieny nikdy biologicky nepoznala. Její zkušenost vycházela jen ze symbolického manželství s Kristem, které jí dalo široký okruh blízkých a sympatizantů, proměňující se v její rodinu /familia/; semkli se v pověstnou brigatu a chápali ji jako svou matku /oslovovali ji mamma/. V listech, které posílala, bylo mnoho emotivnosti, ale její virtuální mateřské city nebyly více než duchovním patronátem. A znovu bylo úkolem jejich rádců, aby její zduchovělé mateřské city nebyly překážkou její pověsti ortodoxní světice.

Nebezpečnou byla i stylizace do polohy Katřiny milující /Catarina amorosa/, citově zasažené Kristem a Boží dobrotou. Hagiografové museli opět vážit slova, aby nezavdávali příčinu k nežádoucím domyslům.

Nejopatrněji museli hagiografové pracovat s metaforou sponsa Christi, tedy manželství s Kristem. Autorka dobře analyzovala

skrytý obraz důvěrného vztahu mezi Bohem a jeho lidem, a představu spojení Stvořitele /Krista/ se stvořeným /duší/. Jde o připomenutí mystické zkušenosti, o prožitek splynutí s Bohem. Nešlo v tehdejší době o ojedinělé paradigma. V rámci zkoumání ženské zbožnosti ve vrcholícím středověku byla představa duchovního manželství běžnější u žen než mužů. V Kateřenině hagiografii se nešetřilo emocemi /výměna srdcí, dychtivý otisk zubů na kalichu s Kristovou krví/. Není ovšem jasno, zda představa duchovního sňatku, plného citu, byla jen vrcholem představivosti hagiografů, či za slovy nestálo něco více.

Ve výčtu osobnostních metafor se nejméně uplatnila představa vdovy /vidua/. Vzhledem ke Kateřenině reálnému životu by vedla jiným směrem a nebyla funkční.

Obraz Kařininy světice - jak prozkoumala autorka - se ovšem skládal z dalších komponentů. Zajímavou roli hrál ustupující model poustevnicko-asketické spirituality transformující se v širce chápáný postoj odřeknutí se světa /contemptus mundi/. Klíčovou roli měla představa cely, místa uzavření, které v Kateřenině příběhu je metaforicky zasazována do jejího nitra. Šlo o produktivní vzorec, protože žena, uzavřená hříšnému světu, nemusí být omezena skutečnou klausurou kláštera. Stačilo se omezit v osobních potřebách, soustředit se, ale v duchu svého poslání aktivně působit ve společnosti. Revize se tak dočkal i vztah k poustevnické askezi. Kateřininu dispozici k extrémům hagiografové oslabovaly tím, že přehnaná askeze není heroickým aktem, ale "predispozicí, kterou získáme od Boha".

Dalším podstatným rysem Kateřininy možné svatosti bylo kajícínictví, svázané s životním modelem *vita contemplativa*. Ve své

sebezničující opavdovosti opět zacházela v umrtvování těla a způsobech odčinění hříchů za únosnou mez. Co je jen hagiografický topos a jaká byla skutečnost, se jen domýšlíme. V každém případě se autoři snažili oslabit pathos sebetrýznění odkazem na Krista, který neváhal omezit možnost trpět za hříchů jiným než ^{jen} sobě. Všechny hříchů světa odčinil Kristus, lidem je jen dovoleno přiblížit se jeho prožitku. Kateřina možná toužila po mučednictví, ale hagiografové jí přiznávají jen "mučednický věnec v momentě smrti". Nezemřela tak jako mučednice pro víru, ale její kajícnost přesáhla hranice kontemplativního života. Vnitřní soustředění /kontemplace/ jí však nebránilo plnit veřejný apoštolát, působit ve světě.

Vedle vita contemplativa patřila ke Kateřinině obrazu světice i komplementární vita activa. Projevila se zejména jejím milosrdenstvím uprostřed společnosti, a oslovujícím širokou škálu bližních. Pomáhala nemocným a trpícím a podle hagiografů léčila především duchovním očištěním, předpokladem fyzického zdraví.

Autorka se také dotkla problému Kateřininých stigmat, souvisejícími s jejími údajnými mystickými schopnostmi, vystupňovanými až k extázi. Její stavy úplného vytržení kolísaly od láskyplného splynutí s Kristem až k imitování Kristova utrpení. Stigmata byla projevem těchto bolestných pocitů - třebaže byla neviditelná, pociťovaná jen jako přímé stotožnění s Kristem. Autorka upozornila i na delikátnost problému vzhledem k františkánům. František z Assisi byl jediným světce s fyzicky patrnými ranami. Hagiograf Tommaso da Siena opatrně naznačil podobnosti, uznal však výlučnost Františkových stigmat a předešl tak kritice z konkuren-

čního mendikantského prostředí.

Schopnosti mystického prožitku dodaly Kateřině ze Sienny dalšího žádaného znaku světice. Díky jim mohla - podle autorky - vystupovat i v roli učitelky /doctrix/, která svou blízkostí k Bohu byla legitimizována "hovořit na veřejnosti o aktuálních problémech". Paradoxně přicházela jejím hagiografům vhod její neučennost /illiterata/, kontrastující s pýchou vzdělanců, domýšlivých na svou cestu k Pravdě. Prostota Kateřininy víry přesvědčovala a vedla k zamyšlení, že pravda víry /doctrina/ je výsledkem Božího vnuknutí. Nedůvěra v mudrování tak posilovala ortodoxii. Kateřině se připisovala i darovaná schopnost rozlišovat dobré od zlého /discretio spirituum/, související se snahami přiblížit se Bohu.

Působivou skládanou Kateřiny -světice dokreslovalo v jejích Životech /Vitee/ i uznání jejího hlasu jako "tlumočnice Božího zjevení". Tato role prorokyně jí umožňovala politickou aktivitu, a to jak na půdě církve, tak i v italských městech. Působila jako hlasatelka Boží vůle, inspirovaná Duchem svatým. Nešlo o malá témata. Chtěla pomoci při uspořádání křížové výpravy proti nevěřícím, usilovala o mír v Itálii a přála si návrat papeže z Avignonu do Říma. Vyvinula značné úsilí všemi směry a její aktivity byly za jejího života různě vykládány. Sama role političky budí již v hagiografickém prostředí rozpa-ky. Její vize nebyly scestné, ale nebyly podepřeny silou; zůstaly tak hlasem prorokyně bez pravomocí. Všechna její diplomacie skončila neslavně. Křížová výprava se neuskutečnila, pří-

chod papeže do Říma prohloubil skličující schisma a Itálie se sjednotila až po několika staletích. Pro hagiografy nebylo snadné a neúspěšnou roli Kateřiny jako "politišky" zpracovat. Nechtěli ji zatížit stínem nereálných vizí, ale snažili se posílit její obraz jako prorokyně a aktivní ženy.

Předložená práce je dobře rozčleněna /jen někdy se opakují již dříve vyslovené názory a fakta/ a opřena o znalost pramenů a literatury. Je pochopitelné, že italské světici největší pozornost věnovali italscí badatelé, což naznačuje soupis použité literatury. Je však možno jako doplnění upozornit na velká hesla v encyklopediích, která přinášejí nejen podněty, ale i odkazy na literaturu /např. Dictionnaire de la spiritualité, t. 2, 327-348; Encyklopédia katolícka 9, t. 8, Lublin 2000, 1994-1002/.

Disertace Mgr. Kateřiny Čadkové sleduje genezi vzoru ženské svatosti ve vrcholícím středověku na příkladu jedné světice. Práce patří do kategorie duchovních a církevních dějin, ozývají se v ní však pozitivně i ozvuky religionistiky a /méně/ gender-studies. Autorka prokázala nadhled i zdravou dávku kritičnosti. Její disertace splňuje požadované nároky a doporučuji proto její schválení jako základu pro pokračování doktorského řízení.

Praha, 27. 10. 2011.

Prof. PhDr. Pavel Spunar, CSc.